

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 221/1-ХIII/12 20.02.2014. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој Х редовној седници, 20.02.2014. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ИСЕЉАВАЊЕ ЈЕВРЕЈА ИЗ ЈУГОСЛАВИЈЕ У ИЗРАЕЛ (1948-1952), докторанда Милана Радовановића.

За ментора је одређена проф. др Дубравка Стојановић.

<u>Доставити:</u> 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/2471	
(број захтева)	
21.02.2014.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Исељавање Јевреја из Југославије у Израел (1948-1952)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Милан (Радомир) Радовановић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година дипломирања: 2009.

Назив мастер рада кандидата:

Исељавање југословенских Јевреја у Израел 1948/9

Назив факултета на коме је мастер рада одбрањена: Филозофски

Година одбране мастер рада: 2011.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 20.02.2014.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Милана Радовановића

Име и презиме ментора: Дубравка Стојановић

Звање: Ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *Калдрма и асфалт. Европеизација и урбанизација Београда 1890-1914*, Београд 2008.
2. *Уље на води. Огледи из историје садашњости Србије*, Београд 2010.
3. Orte der Veränderung und Orte der Erinnerung. Die Strassen Belgrads 1885-1914, in: *Snittstelen. Gesellschaft, nation, Konflikt und Erinnerung in Sudosteuroopa, Festschrift fur Holm Sundhaussen zum 65. Geburtstag*, Sudosteuroopaische Arbeiten, 133, ed. U. Brunnbauer, A. Helmedach, S. Trobst, Munchen 2007, pp. 65-81.
4. „Hudenlauf: Politische Kultur als Modernisierungshindernis in Serbiens“, u: *Sudosteuroopa. Zeitschrift fur Politik und Gesellschaft* 56, Regensburg 2009, s. 390-402.
5. „Unfinished capital – unfinished state: how the modernization of Belgrade was prevented, 1890-1914“, in: *Nationalities Papers. The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Routledge, Oxon, 1, 2013, s. 15-35.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се

вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Кандидат: Милан Радовановић, дипл. историчар М.А.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Исељавање Јевреја из Југославије у Израел (1948-1952)“

Предмет истраживања

Српска историографија, бавећи се питањима везаним за јеврејску заједницу у Југославији, донедавно се скоро искључиво фокусирала на међуратни и период Другог светског рата. Послератни период развоја, током Холокауста десетковане, јеврејске заједнице у Југославији остао је скоро у потпуности неистражен.

Један од свакако најзначајнијих догађаја у савременој историји јеврејског народа било је стварање независне државе Израел, односно масовна имиграција Јевреја из свих крајева света у новостворену државу на Блиском истоку. У оквиру општег покрета јеврејске популације Европе, пут ка Израелу нашли су и Јевреји из Југославије. Исељавање југословенских Јевреја у Израел до сада није било тема засебног истраживања, што нас наводи да сматрамо да би обрада наведене теме била научно оправдана и корисна.

Организована емиграција југословенских Јевреја у Израел изведена је у периоду од 1948. до 1952. Временски оквир одигравања организованог исељавања југословенских Јевреја у новостворену државу на Блиском истоку, уједно представља и хронолошки оквир предложене теме. По потреби ће, ради контекстуализације одређених питања везаних за организовано исељење, бити разматрани и догађаји или процеси из међуратног, односно периода Другог светског рата.

Југословенска држава је у миграцијама јеврејског становништва у Палестину играла важну улогу и пре проглашења независности Израела. Са доласком нациста на власт у Немачкој 1933. године, те анексијом територија Аустрије и Чехословачке, Јевреји са територија под немачком влашћу су, тражећи уточиште од све бројнијих и

бруталнијих антисемитских мера нацистичког режима, преко територије Краљевине Југославије, покушавали, између осталог, да стигну и до Палестине. Закључно са такозваним „Кладово транспорт“ (1940), приближно 50.000 Јевреја прошло је кроз Југославију у потрази за уточиштем од прогона нацистичког и њему идеолошки сродних режима.

Миграције јеврејског становништва из земаља Западне Европе кроз Југославију у међуратном периоду биле су предмет малог броја текстова, међу којима треба истаћи: Ristović, Milan, *Jugoslavija i jevrejske izbeglice 1938-1941*, Istorija XX veka 1 (1996), 21-43; Ristović, Milan, *Unsere und fremde Juden. Zum Problem der Jüdischen Flüchtlinge in Jugoslawien 1938-1941*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 191-216. и Grünfelder, Anna, *Aufgeschobene Vernichtung. Jüdische Emigration nach Jugoslawien (1933-1938-1945)*, Südosteuropaforschung 71 (2012), 233-284.

Долазак на власт Комунистичке партије Југославије, те изградња послератне државе по совјетском моделу, значила је поновно дефинисање унутрашње и спољнополитичких основа постојања југословенске државе. Мада на потпуно другачији начин идеолошки утемељен, став југословенских власти према транзиту јеврејских избеглица остао је непромењен и притом добио веома важно место у дефинисању југословенско-совјетских односа. Покоравајући се совјетским спољнополитичким амбицијама на Блиском истоку, југословенске власти су дозвољавале Јеврејима, углавном бившим заточеницима концентрационих логора, да преко југословенских лука на Јадрану стигну до Палестине. На овај је начин је Југославија и у периоду између 1945. и 1948. наставила да игра кључну улогу у миграцијама европских Јевреја у Палестину. Иако је страном држављанима омогућаван слободан пролаз, југословенским Јеврејима исељавање у Палестину у овом периоду званично није било дозвољено. Палестина је и даље била мандат Велике Британије, а забраном исељавања југословенских Јевреја у Палестину, југословенске власти су се надале да ће одржати колико толико коректне односе са некадашњом великом силом.

Темом миграција јеврејског становништва кроз Југославију, непосредно по завршетку Другог светског рата, бавила је Младенка Иванковић у тексту Ivanković, Mladenka, *Odlazak jevrejskih izbeglica-žrtava Holokausta iz evropskih zemalja za Palestinu preko teritorije Jugoslavije 1946/7. godine*, Tokovi istorije 3 (2006), 141-153. и

монографији Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji (1944-1952), Kraj ili novi početak*, Beograd 2009.

Повлачење британских трупа из Палестине 14. маја 1948, те проглашење независности Израела, значило је да неважећа постају сва законска ограничења која се тичу усељавања Јевреја. До последњег тренутка, британска мандатна власт се у погледу имиграционе политике у Палестини ослањала на одредбе такозваног „Белог папира“, усвојеног 19. маја 1939, којиме је прописана годишња квота од 1.500 јеврејских усељеника. У организацији Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије, надлежних југословенских и израелских власти, а уз помоћ међународних јеврејских организација, између 1948. и 1952. године организовано је пет таласа исељавања југословенских Јевреја у Израел, у оквиру којих је Југославију напустило приближно 9.000 исељеника.

У целини је организовано исељавање југословенских Јевреја у Израел до сада обрађено у монографијама Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji (1944-1952), Kraj ili novi početak*, Beograd 2009, као део много веће и свеобухватније теме, и, у много мањем обиму, у публикацији Kerckänen, Ari, *Yugoslav Jewry: Aspects of post-World War II and post-Yugoslav developments*, Helsinki 2001.

Циљеви истраживања

Основни циљ овог истраживања јесте целовито сагледавање исељавања југословенских Јевреја у Израел, његових основних карактеристика, организације и последица, односно начина је процес исељавања перципирале све у њега укључене стране.

Како би се исељавање могло сагледати на што комплекснији и комплетнији начин, сва за овај процес релевантна питања биће разматрана на три међусобно повезана и интерагујућа нивоа - нивоу држава и у извођење исељавања укључених организација, колективном нивоу и, коначно, нивоу појединаца. Овакав би приступ требало да омогући разлагање процеса исељења и, колико то буде омогућила изворна основа, коначну индивидуализацију емиграције југословенских Јевреја у Израел. Последично оваквој деконструкцији процеса исељавања Јевреја из Југославије у Израел требало би да буде могуће приказати емиграцију из својеврсне „bottom up“ перспективе.

Разлагање процеса исељавања на описани начин би пружило комплекснију и комплетнију слику како промена насталих последично исељавању југословенских Јевреја у Израел, тако и појединачних проблема који су се у контексту одигравања емиграције појавили. Свака од три предочене перспективе представља специфичан начин доживљавања и схватања различитих питања везаних за исељење. Док је став две државе спрема емиграције југословенских Јевреја у Израел релативно добро дефинисан у оквиру постојећих истраживања општег карактера, ставови у исељавање укључених колектива и појединаца до сада у историографији уопште нису разматрани.

Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије на себе је, у процесу организоване емиграције Јевреја из Југославије у Израел, преузео улогу медијатора између државних органа укључених у исељавање и колектива унутар исељеничке заједнице, те стога покушавао да балансира између интереса ове две стране. На сличан начин се позиционирао и Хитахдут Олеј Југославије (Удружење исељеника из Југославије у Израелу). У тежњи да пронађу место јеврејској заједници у новоствореном државном устројству комунистичке Југославије, организације југословенских Јевреја су се, колико је то год било могуће, приближиле званичној политици државе. Како су аксиоми спољне политике југословенске државе, у специфичној форми присутни и у позиционирању организација југословенских Јевреја у процесу исељења, њихово деловање биће разматрано паралелно и у склопу деловања југословенских власти.

Израелска држава спроводила је и у случају југословенских Јевреја општу имиграциону политику засновану на идеји слободног и неограниченог усељавања у „државу свих Јевреја“. Специфичности имиграционе политике Израела биће у оквирима емиграције југословенских Јевреја преиспитивана у мери у којој то дозвољава доступан изворни материјал.

Колективи унутар исељеничке заједнице нису били спремни да у потпуности прихвате политику Савеза, односно југословенске државе. На колективном нивоу, потребно је, на самом почетку јасно одвојити колективе (скупине појединаца повезане административном или неком другом формалном структуром) и групе (скупине појединаца настале спонтано или последично самом исељењу, али без формалне структуре). Колективи и групе се морају посматрати као два засебна степена колективног нивоа на којима се исељавање одигравало, како би се могла на прави начин истаћи сва релевантна питања која се намећу у процесу емиграције.

Колективи су интересе појединачних група, односно појединачних исељеника, заступани пред Савезом, који је, опет, интересе јеврејске заједнице заступао директно пред државним органима. У овом се смислу може говорити о постојању својеврсне хијерархије унутар које је организована емиграција југословенских Јевреја у Израел спроведена. Кроз ову хијерархију је требало специфичне интересе појединаца, у неколико корака и на неколико нивоа, на свима прихватљив начин помирити са много општијим интересима јеврејских организација и држава. Интереси како држава и јеврејских организација са једне, тако појединаца са друге стране, вишеструко су филтрирани кроз постојећу структуру јеврејске заједнице, али и посебно за прилику исељења формиране механизме, да би се добио образац који задовољава потребе свих у организовану емиграцију укључених страна.

Интегритет колектива и група током процеса исељења намеће се као једно од најзначајнијих питања у разматрању комплетног процеса емиграције. Како су у исељењу учествовали по природи различити колективи (чланови исте јеврејске вероисповедне општине, чланови ортодоксне верске заједнице), односно групе (групе дефинисане професионалним опредељењем чланова, појединачне породице), које карактеришу различити степени кохезивности, разматране ће бити промене које су наступиле у оквиру ових колектива и група, са једне стране као фактор који је утицао на само исељавање, а са друге стране као директна последица исељавања.

На питање очувања интегритета колектива и група у процесу исељавања, надовезује се и питање тога да ли је у оквирима колектива, односно група поштована постојећа неформална хијерархија. Поставља се питање да ли су у ситуацијама за које су сматрали да такве потезе оправдавају, исељеници напуштали оквире формалног устројства процеса исељења и на директан се начин обраћали појединцима на водећим позицијама у оквиру заједнице или пак државним органима који су учествовали у организацији емиграције. На овај би начин индиректно било могуће утврдити и да ли је начин на који се исељење спроведено одговарао замислима самих исељеника или је у питању био само формални оквир, који су исељеници, у жељи да сами одлучују о сопственој судбини, тежили да заобиђу.

Конечно, перспектива појединачних исељеника требало би да понуди најшири спектар различитих појмања свих феномена везаних за процес исељавања. Као резултат суочавања индивидуалне перспективе исељеника са групном, колективном и перспективом надлежних организација, односно државе, требало би очекивати далеко комплекснију и целовитију реконструкцију организоване емиграције југословенских

Јевреја у Израел, него што би то ограничавање истраживања само на организационе оквири иселјења могло да понуди.

У овако постављеном систему проблема и перспектива, требало би да буде могуће понудити разноврсније одговоре на, са једне стране, основна питања везана за миграцију као такву (мотиве, организацију, ток миграције, питање идентитета), али и сагледати емиграцију југословенских Јевреја у Израел у систему савремених тенденција индивидуализације и транснационализације истраживања миграција генерално.

Основне хипотезе

- иселјавање југословенских Јевреја у Израел процес је који се истовремено, на сасвим различите начине, одигравао на три међусобно повезана нивоа - нивоу међудржавне сарадње, колективном нивоу и нивоу појединачних иселјеника
- иако између миграција европских Јевреја кроз Југославију за Палестину у међуратном периоду и емиграције југословенских Јевреја у Израел после 1948. године, не постоји директна веза, приметан је континуитет
- У процесу иселјавања, створена је неформална хијерархија унутар иселјеничке заједнице, која је подразумевала одређен начин интеракције појединаца, колектива и државе, односно институција укључених у иселјење
- Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије игра улогу посредника између интереса Југославије и Израела, са једне, односно колектива са друге стране - колективи, односно групе иселјеника посредовале су између појединачних иселјеника и Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије, који је даље комуницирао са државним органима - комплетан процес иселјавања спроведен је у оквирима хијерархије која је делом наменски створена, а делом била део уређења јеврејске заједнице у Југославији
- Током процеса иселјења, тежи се разбијању за те потребе створене неформалне хијерархије, најчешће на нивоу појединачних иселјеника који се обраћају директно Савезу, односно надлежним државним институцијама, те познаницима за које су сматрали да би им могли помоћи
- услови иселјавања југословенских Јевреја у Израел дефинисали су карактер миграције, умањујући њен потенцијал транснационалног повезивања две државе

и два друштва. Транснационални карактер емиграције остао је очуван на нивоу породичних, односно појединачних веза.

- исељавање Јевреја из Југославије у Израел представља део много свеобухватнијег процеса исељавања Јевреја из европских, односно земаља Источне Европе, у Израел у истом периоду, али је обележено многобројним специфичностима

Метода истраживања

Истраживање ће бити изведено коришћењем класичне историографске методе, која подразумева критику и укрштање извора различитих провенијенција и врста. Изучавање специфичних аспеката процеса миграције захтева коришћење методолошких и теоријских приступа других друштвених наука, пре свега социологије и психологије, те атипичних изворних материјала. Примењени ће бити методи изучавања друштвене историје, историје миграција, усмене историје, микроисторије и специфични методолошки оквири, прилагођени конкретним питањима која намеће тема дисертације и начин на који је дефинисан приступ њеној реализацији.

Методолошки оквир прилагођен конкретно теми емиграције југословенских Јевреја у Израел подразумева покушај сагледавања процеса исељења на три засебна, али међусобно повезана нивоа одвијања, односно перцепције, емиграције. Свеобухватна анализа процеса исељавања подразумевала би разматрање релеватних питања на нивоу укључених држава, односно државних и институција југословенске јеврејске заједнице, колективном нивоу и, коначно, нивоу појединаца који су учествовали у исељењу.

Основне изворе за тему емиграције југословенских Јевреја у Израел чине необјављени и несређени документи који се чувају у Јеврејском историјском музеју у Београду, највећим делом настали у раду Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије. На основу ових докумената могуће је у потпуности реконструисати процес исељења. Поред званичних докумената Савеза и појединачних јеврејских вероисповедних општина Југославије, у Архиву Јеврејског историјског музеја сачувана је и опсежна комуникација појединачних исељеника са Савезом и локалним јеврејским вероисповедним општинама. На основу докумената сачуваних у музеју, процес исељавања могуће је сагледати на сва три нивоа на којима је ово исељење методолошки

утемељено. У нешто мањој мери, заступљена је комуникација Савеза са међународним јеврејским организацијама.

Изворна база проширена је радом у Архиву Југославије (Фонд Президијума Народне скупштине ФНРЈ, Фонд Председништва владе ФНРЈ, Фонд Посланства Краљевине Југославије у Берлину, Фонд Генералног конзулата Краљевине Југославије у Хамбургу, Фонд Генералног конзулата Краљевине Југославије у Јерусалиму, Фонд Почасног конзулата Краљевине Југославије у Брну). Фондови Архива Југославије нуде релативно мали број докумената који се дотиче питања исељавања Јевреја из Југославије у Израел, посебно у послератном периоду. Ови малобројни документи, међутим, омогућавају контекстуализацију исељења и ближе одређивање улоге коју су у процесу емиграције југословенских Јевреја у Израел одиграли државни органи који су у њену организацију били укључени. Истој сврси би требало да послуже и документи из фонда БИА, у Архиву Србије.

Међу документима који се чувају у Архиву Савезног министарства спољних послова Србије (Дипломатски архив) у Београду, односно Политичкој архиви Дипломатског архива, значајем се истичу документа настала у комуникацији Министарства са амбасадом у Јерусалиму. Документи сачувани у фондовима Дипломатског архива омогућили су контекстуализацију исељавања у динамичну спољнополитичку активност југословенске државе у периоду непосредно после рата.

Малобројни документи који се тичу улоге коју је Југославија одиграла у транзит Јевреја из Западне Европе према Палестини у међуратном периоду, пронађени су у Архиву Савезне републике Немачке (Bundesarchiv) у Берлину (фондови Reichsicherheitshauptamt, Reichsvereinigung für Juden in Deutschland и Reichsministerium für die kirchlichen Angelegenheiten) и Архиву Савезног министарства спољних послова Немачке (Archiv des Auswärtigen Amtes) у Берлину (фондови Referat Deutschland/Gruppe Inland, Deutschtum Minderheiten, Aus- und Rückwanderung).

Релевантна документа за ову тему, која су нам из објективних разлога остала недоступна, налазе се и у архиву Хитахдут Олеј Југославије у Тел Авиву, Јад Вашему у Јерусалиму и Музеју Холокауста у Вашингтону.

Значај истраживања

Историју двадесетог века умногоме су условила и на различите начине дефинисала миграциона кретања. Њихово боље разумевање један је од основних

предуслова за разумевање савремене историје у целини. Питање миграција тек је недавно добило на значају у српској историографији. Питање послератног развоја и судбине децимиране јеврејске заједнице у Југославији такође је тема која је, посебно у поређењу са трагедијом Холокауста, привлачила тек ограничену пажњу историчара.

Сматрамо да студија посвећена организованом исељавању југословенских Јевреја у Израел (1948-1952) пружа како прилику за целовито сагледавање свакако најзначајнијег догађаја у послератној историји југословенске јеврејске заједнице, тако и прилику за проширење знања о једном аспекту миграција које су обележиле послератно постојање југословенске државе. Оваква би студија представљала тематску и методолошку надоградњу мастер тезе са темом „Исељење југословенских Јевреја у Израел 1948/9. године“, која је одбрањена 2011. године.

Композиција студије

Овај рад ће се састојати из предговора, увода, десет поглавља, закључка и списка коришћених извора и литературе.

У предговору ће бити објашњени предмет, оквир и циљ истраживања, стање извора, литературе, методолошки приступ истраживању (покушај индивидуализације процеса истраживања и његово сагледавање на три међусобно повезана нивоа) и разјашњени основни појмови (група, колектив, организација, транснационализам, интеграција)

У уводу ће бити разматран општи историјски контекст, у коме се одиграло масовно исељавање југословенских Јевреја у Израел. Централне теме овог поглавља биће опште одлике развоја јеврејске заједнице у европским и југословенским оквирима, појава и развој ционистичке идеје и покрета, те коначна реализација ционистичког идеала стварања државе на територији Палестине. Следећа три поглавља биће посвећена општим питањима везаним за исељење, која ће тек делимично, колико то буде било потребно и могуће, бити уклопљен у модел три равни какав ће даље бити примењен на специфична питања емиграције.

У трећем поглављу разматраће се положај који је у оквирима југословенске миграционе политике заузимало питање Палестине, односно Израела. Посебна ће пажња бити посвећена улози коју је Југославија одиграла у међуратним и послератним миграцијама европских Јевреја у правцу Палестине до тренутка проглашења

независности Израела. Коначно, на општем нивоу биће разјашњене специфичности организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел од 1948. до 1952. године.

Четврто поглавље биће посвећено проблему квантификације организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел. Одређивање укупног броја исељеника који је у пет организованих таласа исељавања напустио Југославију, као и структуре јеврејске исељеничке заједнице из Југославије, биће централне теме овог поглавља.

Тема следећег поглавља биће организација исељавања југословенских Јевреја у периоду од 1948. до 1952, у општим оквирима. У обзир ће бити узети сви административни аспекти организације емиграције, као и специфични проблеми са којима се Савез јеврејских вероисповедних општина, односно јеврејске организације, суочавао у контакту са надлежним југословенским и израелским органима власти. Засебно потпоглавље биће посвећено опроштајним свечаностима које су приређиване у част јеврејских исељеника који су напустили Југославију и њиховом значају.

Са шестим поглављем ће започети формална примена модела три равни у разматрању појединачних питања везана за исељење. Мотиви који су довели до организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел биће разматрани као комплексни склоп мотива југословенске и израелске државе, организација и колектива и, коначно, као далеко најсложенија целина, мотиви појединаца. На овај ће начин бити пренебрегнуто олако поистовећивање свих присутних мотива са општим одликама и циљевима ционистичког покрета.

У седмом поглављу принцип раслојавања миграционог покрета биће примењен на начин дефинисања јеврејског идентитета у контексту организоване емиграције у Израел. Јеврејски идентитет, те спецификум судбине јеврејске заједнице, посебно у Холокаусту, представљали су темељ независности израелске државе. Поставља се, међутим, питање колико је, и у ком облику, овај општи контекст опстајао у оквирима исељавања из једне комунистичке државе, деловању јеврејских организација у тежњи да се приближе околностима промена државне власти после рата и, коначно, колико је тај општи контекст био близак самим исељеницима.

Осмо поглавље у целини ће бити посвећено специфичним проблемима са којима су се југословенска, односно израелска држава, те јеврејске организације укључене у исељење, суочавале. Посебно ће бити разматрано питање мирења ционизма и идеолошког контекста комунизма, са којим су се суочавале како југословенска власт, тако и Савез и Хитахдут Олеј, приликом одређивања идеолошког оквира организације исељења.

У следећем поглављу биће разматран положај колектива, пре свега појединачних јеврејских вероисповедних општина, у процесу исељења. Нагласак ће бити на улози посредника између појединаца и организација, односно улози коју су општине одиграле у процесу централизације процеса исељења. Посебно место у разматрању контекста деловања колектива у исељењу, заузеће специфичан положај ортодоксне јеврејске заједнице, у мери у којој га је могуће реконструисати на основу доступне грађе.

Разматрање положаја група у исељењу, у десетом поглављу, требало би да пружи одговоре на питања везана за породицу, односно за специфичне групе створене током, и за потребе реализације самог процеса исељења. Као, у суштини, једини аутентични продукт процеса исељења, групе би требало да најбоље рефлектују промене унутрашње динамике јеврејске заједнице последично исељавању у Израел.

Проблеми и питања која су одређивала положај појединачних исељеника у процесу исељења биће предмет једанаестог поглавља овог рада. Многобројни и разноврсни проблеми са којима су се појединачни исељеници суочавали у контексту исељења, те начин на који се различити општији контексти одражавали на појединца у исељењу, груписани су око неколико доминантних питања. Фокусираћемо се на проблеме ре-емиграције Јевреја који су се у међуратном периоду доселили у Југославију, очекивања исељеника од њихове нове домовине и дефинисања националног идентитета појединца заробљеног између две домовине.

Коначно, дванаесто поглавље биће посвећено општем прегледу последица емиграције Јевреја из Југославије у Израел. Поред реорганизације значајно смањене јеврејске заједнице у Југославији, пажња ће бити посвећена питањима улоге која је у спољнополитичком деловању Југославије додељена исељеницима и начину на који су први таласи исељења за собом повлачили одлуке даљих исељеника да напусте земљу.

Тринаесто, односно четрнаесто поглавље рада чиниће закључак и списак коришћених извора и литературе.

Структура студије

1. ПРЕДГОВОР

2. УВОД

Јевреји у Европи и Југославији

сионизам и идеја повратка у Палестину

Југославија после Другог светског рата

Холокауст и стварање Израела

3. ЈУГОСЛОВЕНСКА МИГРАЦИОНА ПОЛИТИКА И ПИТАЊЕ ПАЛЕСТИНЕ, ОДНОСНО ИЗРАЕЛА

- 3.1 геополитичке околности исељења
- 3.2 исељавање међуратног периода
- 3.3 индивидуално исељавање у Палестину до 1948. године
- 3.4 масовна емиграција после 1948. године

4. СТАТИСТИКА ИСЕЉЕЊА

проблеми квантификације исељења
укупан број исељеника
структура исељеничке заједнице

5. ОРГАНИЗАЦИЈА ИСЕЉЕЊА

административни пут у Израел
превоз својине исељеника
економија исељења
опроштајне свечаности

6. МОТИВИ ЗА ИСЕЉЕЊЕ

унутрашња и спољна политика
сионизам јеврејских организација
прагматизам појединца

7. ЈЕВРЕЈСКИ ИДЕНТИТЕТ У КОНТЕКСТУ ЕМИГРАЦИЈЕ

верска заједница или нација
традиционализам и реалност
индивидуализација идентитета

8. ДРЖАВА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ИСЕЉЕЊУ

благодонаклоност власти
мирење ционизма и социјализма
југословенска заједница у Израелу

9. КОЛЕКТИВИ У ИСЕЉЕЊУ

између појединаца и власти
централизација процеса исељења
положај ортодоксне заједнице у исељењу

10. ГРУПЕ У ИСЕЉЕЊУ

породица у процесу емиграције

ненадокнадиви

затвореници и војници

деца

11. ПОЈЕДИНАЦ У ИСЕЉЕЊУ

емиграција из емиграције

неиспуњени снови

између две домовине

12. ЗНАЧАЈ И ПОСЛЕДИЦЕ ИСЕЉЕЊА

дипломатија емиграције

реорганизација јеврејске заједнице у Југославији

исељење које повлачи исељење

13. ЗАКЉУЧАК

14. СПИСАК ИЗВОРА И ЛИТЕРАТУРЕ

Преглед извора и литературе

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

1. *Mi smo preživeli - Jevreji o holokaustu*, Beograd 2001.
2. *Mi smo preživeli - Jevreji o holokaustu*, knjiga 2, Beograd 2003.
3. *Mi smo preživeli - Jevreji o holokaustu*, knjiga 3, Beograd 2005.
4. *Mi smo preživeli - Jevreji o holokaustu*, knjiga 4, Beograd 2007.
5. *Mi smo preživeli - Jevreji o holokaustu*, knjiga 5, Beograd 2009.
6. Herzl Theodor, *Der Judenstaat*, Leipzig 2013.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Архив јеврејског историјског музеја (АЈИМ)

1. п.к. (привремена кутија) 738
2. п.к. 743
3. п.к. 744
4. п.к. 752
5. п.к. 753

6. п.к. 754
7. п.к. 755
8. п.к. 756
9. п.к. 757
10. п.к. 758
11. п.к. 774
12. п.к. 775
13. п.к. 797
14. п.к. 800 (Архив Перера 37)
15. п.к. 801 (Архив Перера 40)
16. п.к. 820
17. п.к. 827
18. п.к. 837
19. п.к. 855
20. п.к. 856
21. п.к. 860
22. п.к. 869
23. п.к. 880
24. п.к. 881
25. п.к. 897
26. п.к. 902
27. п.к. 906
28. п.к. 907
29. п.к. 935
30. п.к. 1288
31. п.к. 1342
32. п.к. Алие 1948-1952, Спискови исељеника
33. п.к. Југословенски Јевреји у Израелу
34. п.к. Холокауст, Антисемитизам

Архив Савезног министарства иностраних послова, Дипломатски архив (АСМИП)

1. Политичка архива (1945-1952)

Архив Србије (АС)

1. Фонд БИА

Архив Југославије (АЈ)

1. Фонд Президијума Народне скупштине ФНРЈ (15)
2. Фонд Председништва владе ФНРЈ (50)
3. Фонд Посланства Краљевине Југославије у Берлину (394)
4. Фонд Генералног конзулата Краљевине Југославије у Хамбургу (421)
5. Фонд Генералног конзулата Краљевине Југославије у Јерусалиму (430)
6. Фонд Почасног конзулата Краљевине Југославије у Брну (445)

Bundesarchiv Berlin (BArch)

7. Reichsicherheitshauptamt (R58)
8. Reichsvereinigung für Juden in Deutschland (R8150)
9. Reichsministerium für die kirchlichen Angelegenheiten (R 5101)

Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin (PA AA)

1. Referat Deutschland/ Gruppe Inland (RZ 214)
2. Deutschtum Minderheiten (RZ 510)
3. Aus- und Rückwanderung (RZ 511)

ШТАМПА

1. Борба
2. Jevrejski pregled
3. Политика
4. Židov
5. Hid

ЛИТЕРАТУРА

МОНОГРАФИЈЕ

1. Allcock, John, *Explaining Yugoslavia*, London 2000.
2. Almuli, Jaša, *Jevreji i Srbi u Jasenovcu*, Beograd 2009.
3. Almuli, Jaša, *Jevrejke govore*, Beograd 2005.
4. Almuli, Jaša, *Razgovori sa Jevrejima*, Beograd 2002.
5. Almuli, Jaša, *Stradanje i spasavanje srpskih Jevreja*, Beograd 2010.
6. Anidžar, Žil, *Jevreji, Arapin – istorija neprijatelja*, Beograd 2006.
7. *Antropologija danas*, Beograd 1973.
8. Arendt, Hannah, *Antisemitism*, New York 1968.
9. Avrutin, Eugene, *Jews and the Imperial State - Identification Politics in Tsarist Russia*, New York 2010
10. Bahr, Jürgen; Kuls, Wolfgang; Jentsch, Christoph (Hrsg.), *Befölkerungsgeographie, Lehrbuch der allgemeinen Geographie, Band 9*, New York – Berlin 1992.
11. Bajford, Jovan, *Staro sajmište – Mesto sećanja, zaborava i sporenja*, Beograd 2011.
12. Baletić, Milovan, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu. Povijest stvaranja novovjeke države Židova - Izraela*, Zagreb 1988.
13. Banac, Ivo, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika*, Zagreb 1988.
14. Begović, Simo, *Logor Banjica 1941-1944 I-II*, Beograd 1989.
15. Bekić, Darko, *Jugoslavija u Hladnom ratu*, Zagreb 1988.
16. Ben Gurion, David, *Volk und Staat Israel*, Olten, Roven 1960.
17. Bžezinski, Zbignjev, *Velika šahovska tabla*, Podgorica 2001.
18. Biale, David, *Power and Powelessness in Jewish History*, New York 1986.
19. Biri-Tomovska, Kristina, *Jews of Yugoslavia 1918-1941*, Bern 2012.
20. Bogetić, Dragan, *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost*, Beograd 1990.
21. Божовић, Бранислав, *Страдање Јевреја у окупираном Београду 1941-1944*, Београд 2012.
22. Brunnbauer, Ulf (Hrsg.), *Umstrittene Identitäten - Ethnizität und Nationalität in Südosteuropa*, Frankfurt am Main 2002.
23. Buber, Martin, *On Zion – The History of an Idea*, New York 1973.
24. Bugarski, Rajko, *Jezik u društvu*, Beograd 1986.

25. Büchenschütz, Ulrich, *Minderheitenpolitik in Bulgarien - Die Politik der Bulgarischen kommunistischen Partei (BKP) gegenüber den Juden, Roma, Pomane und Türken 1944-1989*, Berlin 1997.
26. Vadney, Thomas, *The World since 1945*, London 1998.
27. Vestad, Od Arne, *Globalni Hladni rat*, Beograd 2008.
28. Vischer, Wilhelm, *Der neue Staat „Israel“ und der Wille Gottes*, Basel 1953.
29. Vlajković, Jelena, *Životne krize i njihovo prevazilaženje*, Beograd 1992.
30. Volkov, Shulamit, *Jüdisches Leben und Antisemitismus im 19. und 20. Jahrhundert*, München 1990
31. Volkov, Shulamit, *Germans, Jews and Antisemites*, New York 2006.
32. Gager, John, *The Origins of Anti-semitism*, New York - Oxford 1985.
33. Gahagan, Judy, *Interpersonal and Group Behaviour*, London 1975.
34. Гедис, Џон Луис, *Хладни рат*, Београд 2003.
35. Gillis, John (Ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity*, Princeton 1994.
36. Gidens, Entoni, *Sociologija*, Podgorica 1998.
37. Голдберг Дејвид, Рејнер Џон, *Јевреји, историја и религија*, Београд 2003.
38. Goldstein, Ivo, *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb 2001.
39. Goldštajn, Slavko, *Jevreji u Jugoslaviji 1919-1969*, Beograd 1969.
40. Goldštajn, Slavko, *Židovi u Jugoslaviji*, Zagreb 1989.
41. Gurvitch, Georges, *Sociologija I-II*, Zagreb 1966.
42. Гутман, Јисраел; Шацкер Хаим, *Холокауст и његово значење*, Београд 2010.
43. Danon, Cadik, *Zbirka pojmova iz judaizma*, Beograd 1996.
44. *Das Schwartzbuch, Tatsachen und Dokumente – Die Lage der Juden in Deutschland 1933*, Frankfurt am Main 1983.
45. Dawidowicz, Lucy, *The War against the Jews 1933-1945*, Harmondsworth 1987.
46. *Die Juden in Ihrem Land*, Würzburg 1967.
47. Димић, Љубодраг, *Историја српске државности*, књига III, Нови Сад 2001.
48. Димић, Љубодраг; Јовановић, Мирослав; Стојановић, Дубравка, *Србија 1804-2004: три виђења или позив на дијалог*, Београд 2005.
49. Dow, Alfred, *Soviet Jewry and the Soviet Policy*, New York 1990.
50. Dubnov, Simon, *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Sremska Mitrovica 2006.
51. Eisenstadt, Shmuel Noah, *The Absorbtion of Immigrants - A Comparative Study Based Mainly on the Jewish Community in Palestine and the State of Israel*, London 1954.

52. Etinger, Šarl, *Istorija jevrejskog naroda*, Beograd 1996.
53. Židovi na tlu Jugoslavije, Zagreb 1988.
54. Zalokar, Jurij, *Psychological and psychopatological problems od immigrants and refugees*, Radovljica 1994.
55. *Знаменити Јевреји Србије*, Београд 2011.
56. Зундхаузен, Холм, *Историја Србије од 19. до 21. века*, Београд 2009.
57. *Immigration and Settlement*, Jerusalem 1973.
58. Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji (1944-1952), Kraj ili novi početak*, Beograd 2009.
59. Janjetović, Zoran, *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918-1941*, Beograd 2005.
60. Janjetović, Zoran, *Nemci u Vojvodini*, Beograd 2009.
61. Jončić, Koča, *Nacionalne manjine u Jugoslaviji*, Beograd 1962.
62. Joppke, Christian, *The Role of the State in Cultural Integration: Trends, Challenges and Ways Ahead*, Washington 2012.
63. Jovanović Miroslav; Kaser Karl; Naumović Slobodan (ed.), *Between the archives and the field: a dialogue on historical anthropology of the Balkans*, Beograd - Graz 1999.
64. Јовановић, Мирослав, *Досељавање руских избеглица у Краљевину СХС 1919-1924*, Београд 1996.
65. Јовановић, Мирослав, *Руска емиграција на Балкану (1920-1940)*, Београд 2006.
66. Kalvokorezi, Piter; Vint, Gaj, *Totalni rat*, Beograd 1987.
67. Kaser, Karl, *Balkan und Naher Osten*, Wien-Köln-Weimar 2011.
68. Kačavenda, Petar, *Nemci u Jugoslaviji 1918-1945*, Beograd 1991.
69. Kedourie, Elie, *Politics in the Middle East*, Oxford 1992.
70. Kerkkänen, Ari, *Yugoslav Jewry: Aspects of post-World War II and post-Yugoslav developments*, Helsinki 2001.
71. Keylor, William R, *The Twentieth-Century World, An International History*, Oxford 2001.
72. Klausen, Detlev, *Granice prosvetiteljstva – Društvena geneza modernog antisemitizma*, Beograd 2003.
73. *Kleines Lexikon der ethnischen Minderheiten in Deutschland* (Hrsg. C. Schmalz-Jacobsen, G. Hansen), München 1997.

74. Kliner-Fruck, Martina, „*Es ging ja ums Überleben.*“ *Deutsch-jüdische Frauen unter nationalsozialistischer Verfolgung, in der Emigration in Palästina/Israel und in der Remigration* (neobjavljena doktorska disertacija)
75. Кољанин, Милан, *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији 1918-1941*, Београд 2008.
76. Koljanin, Milan, *Nemački logor na beogradskom sajmištu 1941-1944*, Beograd 1992.
77. Кон, Норман, *Позив на геноцид*, Нови Сад 1996.
78. Кремптон, Ричард, *Балкан после Другог светског рата*, Београд 2003.
79. Krohn, Claus-Dieter, *Handbuch der deutschsprachigen Emigration 1933-1945*, Darmstadt 1998.
80. Lebl, Ženi, *Do „konačnog rešenja“*. *Jevreji u Beogradu 1521-1942*, Beograd 2001.
81. Lebl, Ženi, *Do „konačnog rešenja“*. *Jevreji u Srbiji*, Beograd 2002.
82. Лукић-Крстановић, Мирослава, *Срби у Канади. Живот и симболи идентитета*, Београд 1992.
83. Manošek, Valter, *Holokaust u Srbiji. Vojna okupaciona politika i uništavanje Jevreja 1941-1942*, Beograd 2007.
84. Mansfield, Peter, *A history of the Middle East*, London 2003.
85. Mertens, Lothar, *Alija – Die Emmigration der Juden aus der UdSSR/GUS*, Bochum 1993.
86. Meyer, Peter (Hrsg.), *The Jews in Soviet Satellites*, Syracuse 1953.
87. Милошевић, Михаило, *Јевреји за слободу Србије 1912-1918*, Београд 1995.
88. Milošević, Slobodan, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941-1945*, Beograd 1981.
89. Митровић, Андреј, *Време нетрпељивих*, Подгорица 2004.
90. Michaelis, Meir, *Mussolini and the Jews - German-Italian Relations and the Jewish Question in Italy 1922-1945*, London 1978.
91. Mos, Džordž, *Istorija rasizma u Evropi*, Beograd 2005.
92. Neumann, Shoshanna, *Aliyah to Israel: Immigration under Conditions of Adversity*, Bonn 1999.
93. Niewand, Boris, *Theorising Transnational Migration - The Status Paradox of Migration*, New York 2011.
94. Ovendale, Richie, *Britain, the United States and the end of the Palestine mandate (1942-1948)*, Woodbridge-Wolfeboro 1989.
95. Paulus, Paul, *Psychology of Group Influence*, New Jersey 1980.

96. Pezo, Edwin, *Zwangsmigration in Friedenszeiten? Jugoslawische Migrationspolitik und die Auswanderung von Muslimen in die Türkei (1918 bis 1966)*, München 2013.
97. Pernau, Margrit, *Transnationale Geschichte*, Oakville 2011.
98. Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Beograd 1980.
99. Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1988 I-III*, Beograd 1989.
100. Петрановић, Бранко, *Југославија на размеђу (1945-1950)*, Подгорица 1998.
101. Petranović, Branko, *Jugoslovenska revolucija i SSSR (1941-1945)*, Beograd 1988.
102. Petranović Branko, *Revolucija i kontrarevolucija (1941-1945) I-II*, Beograd 1983.
103. Petranović, Branko, *Srbija u Drugom svetskom ratu*, Beograd 1992.
104. Попов, Бранислав, *Немачки затвори и концентрациони логори у Банату (1941-1944)*, Beograd 1992.
105. Попов, Љеодмир, *Od Versaja do Danciga*, Beograd 1976.
106. Поповић, Небојша, *Јевреји у Србији 1918-1941*, Београд 1997.
107. Preger, Andrija; Gatalica, Aleksandar, *Stoleće uz muziku*, Beograd 2011.
108. *Psihologija izbeglišтва*, Beograd 1997.
109. Радић, Радмила, *Држава и верске заједнице 1945-1970 I-II*, Београд 2002.
110. Radford, Jim, *Individual and Small Group Decisions*, New York 1989.
111. Raz, Zeev, *Israels politisches System und Ben Gurion*, Köln 1972.
112. Ristović, Milan, *Nemački „Novi poredak“ i jugoistočna Evropa 1940/41-1944/45 - planovi o budućnosti i praksa*, Beograd 1991.
113. Ristović, Milan, *Obični ljudi: prilozi za istoriju*, Beograd 1999.
114. Ристовић Милан (пр.), *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, Београд 2007.
115. Ристовић, Милан, *У потрази за уточиштем – Југословенски Јевреји у бекству од Холокауста 1941-1945*, Београд 1998.
116. Robbins, Keith, *The World since 1945; A Concise History*, Oxford 1998.
117. Робертс, Џон, *Европа 1880-1945*, Београд 2002.
118. Roberts, John, *The Penguin History of the Twentieth Century*, London 1999.
119. Romano, Jaša, *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici NOR*, Beograd 1980.
120. Rot, Nikola, *Psihologija grupa. Prvenstveno malih grupa i organizacija*, Beograd 1988.

121. Roth, Joseph, *Juden auf Wanderschaft*, Köln 1985.
122. Sammartino, Annemarie, *The impossible Border, Germany and the East 1914-1922*, New York 2010.
123. Sartr, Žan Pol, *Razmišljanja o jevrejskom pitanju*, Beograd 1992.
124. Singer, Aca, *Sećanja na vreme kada sam bio predsednik Saveza (1994-2007)*, I deo, Beograd 2012.
125. *Sociološki leksikon*, Beograd 1982.
126. *Spomenica Saveza jevrejskih opština Jugoslavije*, Beograd 1969.
127. *Spomenica Saveza jevrejskih opština Srbije*, Beograd 2010.
128. Stocker-Waibl, Jasmin, „Die Juden sind unser Unglück“, *Antisemitische Verschwörungstheorien und ihre Verankerung in Politik und Gesellschaft*, Wien 2009.
129. Stojković, Ljubiša, Martić, Miloš, *Nacionalne manjine u Jugoslaviji*, Beograd 1953.
130. Shoup, Paul, *Communism and the Yugoslav National Question*, New York, London 1968.
131. Schaffer, Harry, *The Soviet Treatment of Jews*, New York 1974.
132. Schoenberger, Gerhard, *Der gelbe Stern: Die Judenverfolgung in Europa 1933-1945*, Frankfurt am Main 1991.
133. Tomac, Petar, *Prvi svetski rat 1914-1918*, Beograd 1973.
134. Tripković, Đoka, *Prilike u Jugoslaviji i Velika Britanija 1945-1948*, Beograd 1990.
135. Feinberg, Nathan, *Some Problems of the Palestine Mandate*, Tel Aviv 1936.
136. Flapan, Simcha, *Die Geburt Israels – Mythos und Wirklichkeit*, München 1988.
137. Frankel, Jonathan, *The Jews and the European Crisis: 1914-1921*, New York 1988.
138. Франкл, Виктор, *Зашто се нисте убили - Тражење смисла живљења*, Београд 1994.
139. Freidenreich, Harriet Pass, *The Jews of Yugoslavia*, Philadelphia 1979.
140. Hahn, Sylvia, *Historische Migrationsforschung*, Frankfurt - New York 2012.
141. Han, Petrus, *Soziologie der Migration*, Stuttgart 2010.
142. Haskell, Guy, *From Sofia to Jaffa*, Detroit 1994.
143. Haumann, Heiko, *A History of East European Jews*, Budapest-New York 2002.

144. Hilberg, Raul, *Zločinci, žrtve, posmatrači; Jevrejska katastrofa 1933-1945*, Beograd 2001.
145. Hobsbaum, Erih, *Doba ekstrema, Istorija kratkog dvadesetog veka*, Beograd 2004.
146. Hobsbaum, Erih, *Interesantna vremena*, Podgorica 2005.
147. Hobsbaum, Erih, *Nacije i nacionalizam od 1780: program, mit, stvarnost*, Beograd 1995.
148. Храбак, Богумил, *Јевреји у Београду, до стицања равноправности (1878)*, Београд 2009.
149. Castles, Stephen, Miller, Mark J. (Ed.), *The age of Migrations. International Population Movements in the Modern World*, London 1993.
150. Cesarini, David; Fullbrook, Mary (Ed.), *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*, London 1996.
151. Collins, Barry, *Social Psychology*, Reading 1970.
152. Crisp, Richard; Turner Rhiannon, *Essential Social Psychology*, London 2007.
153. Čizmić, Ivan, *Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom*, Zagreb 1978.
154. Dželetović Ivanov, Pavle, *Jevreji Kosova i Metohije*, Beograd 1988.
155. Švob, Melita, *Židovi u Hrvatskoj - Migracije i promjene u židovskoj populaciji*, Zagreb 1997.
156. Шланг, Игњат, *Јевреји у Београду*, Београд 1926.
157. Šobajić, Vojimir, *Jevrejstvo i Izrael*, Skoplje 1982.
158. Šosberger, Pavle, *Jevreji u Vojvodini: kratak pregled istorije vojvođanskih Jevreja*, Novi Sad 1998.
159. Weinberg, Abraham, *Migration and Belonging*, The Hague 1961.
160. Wilner, Dorothy, *Nation-Building and Community in Israel*, New Jersey 1969.
161. Wolffsohn, Michael; Bokovoy, Douglas, *Israel - Geschichte, Politik, Gesellschaft, Wirtschaft (1882-2001)*, Opladen 2003.

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

1. Alkalaj, David, *Jugoslovenska alija*, Jevrejski almanah 1955/6, 190-200.

2. Amir, Yehuda, *Soziale Integration durch Bildung in Israel*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 121-124.
3. Bade, Klaus, *Historische Migrationsforschung*, IMIS Beitrage 20 (2002), 21-44.
4. Bartulica, Milostislav, *Novi zadaci iseljeničke politike*, Novi iseljenik 4 (1935), 8-11
5. Bendikaite, Egle, *Zwischen Anspruch und Wirklichkeit: Die Politike gegenüber den Juden in Litauen in der Zwischenkriegszeit*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 101-120.
6. Bogetić, Dragan, *Jugoslavija u Hladnom ratu*, Istorija 20. veka 2 (2008), 343-399.
7. Boeckh, Kathrin, *Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944-1953*, Časopis za suvremenu povijest 2 (2006), 403-431.
8. Boeckh, Kathrin, *Židovska vjerska općina u Zagrebu do 1941. godine*, Časopis za suvremenu povijest 1 (1995), 33-53.
9. Bonar, Milica, *Apatridi u ambijentu socijalne isključenosti*, Odjek 1-2 (2012), 57-63.
10. Brauning, Kristofer, *Konačno rešenje u Srbiji – Judenlager na Sajmištu – studija slučaja*, Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja 6 (1992), 407-428.
11. Breznik, Dušan, *Unutrašnje migracije u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata*, u publikaciji: *Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije*, Beograd 1990.
12. Brunnbauer, Ulf, *Jugoslawische Geschichte als Migrationsgeschichte*, u publikaciji: *Gesellschaft, Nation, Konflikt und Erinnerung in Sudosteuropa, Festschrift für Holm Sundhausen zum 65. Geburtstag*, 111-131.
13. Bureiko, Nadiia, *Integration Policy towards Immigrants: Current Experience*, CES Working Papers 1 (2012), 12-23.
14. Vajs, Albert, *Jevreji u novoj Jugoslaviji*, Jevrejski almanah 1954, 125-144.
15. Vajs, Albert, *O antisemitizmu pre i za vreme nacizma*, Jevrejski almanah 1963/1964, 13-34.
16. Vlajković, Jelena, *Psihološki aspekti izbeglištva*, u publikaciji: *Psihologija izbeglištva*, Beograd 1997.
17. Vukman, Peter, *The Possibility of a Soviet Military Attack against Yugoslavia in British archival Documents (1948–1953)*, Tokovi istorije 1-2 (2009), 163-176.
18. Gelman, Jerome Yehuda, *Tradition and Modernity: Jewish religious identity in Israel and Attitudes to the Palestinians*, Forum Bosnae 55 (2012), 49-56.

19. Glick Schiller, Nina, Basch, Linda, Szanton Blanc, Cristina, *From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration*, *Anthropological Quarterly* 68-1 (1995), 48-63.
20. Glišić, Venceslav, *Otpor sukobu sa Informbiroom u vrhu KPJ*, Zbornik radova *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, Beograd 1999, 173-181.
21. Goldstein, Ivo, *Katholische Kirche, Erzbischof Stepinac und die Juden*, *Fantom slobode* 12 (2008), 390-398.
22. Goldštajn, Ivo, *Kontakti zagrebačke židovske općine s inozemstvom*, Zbornik radova sa okruglog stola *Kladovo transport*, Beograd 2006, 23-49.
23. Grünfelder, Anna, *Aufgeschobene Vernichtung. Jüdische Emigration nach Jugoslawien (1933-1938-1945)*, *Südosteuropaforschung* 71 (2012), 233-284.
24. Damanakis, Michael, *Die Integration der Omogenis, dargestellt am Beispiel der Schulintegration*, u publikaciji: *Migrations- und integrationspolitik gegenüber „gleichstämmigen“ Zuwanderern*, Beiträge der Akademie für Migration und Integration, Heft 3, Osnabrück 1999, 30-50.
25. Despotović, Tija, *Problem separacije u izbeglištvu*, Zbornik radova *Psihologija izbeglištva*, Beograd 1997.
26. Devetak, Silvio, *Ethnic Minorities and State-Nation: Equality or Subjugation*, u publikaciji: Seewann, Gerhard (Hrsg.), *Minderheitenfragen in Südosteuropa*, München 1992, 54-60.
27. Dietz, Barbara, *Migrationspolitik unter ethnischen Vorzeichen: Aussiedleraufnahme und die Politik der Aussiedlerintegration*, u publikaciji: *Migrations- und integrationspolitik gegenüber „gleichstämmigen“ Zuwanderern*, Beiträge der Akademie für Migration und Integration, Heft 3, Osnabrück 1999, 10-29.
28. Dobrovšak, Ljiljana, *Prva konferencija Zemaljsko udruženja cionista južnoslavenskih krajeva Austrougarske monarhije u Brodu na Savi 1909. godine*, *Scrinia Slavonica* 6 (2006), 234-266.
29. Dobrovšak, Ljiljana, *Prvi cionistički kongres u Osijeku 1904. godine*, *Časopis za suvremenu povijest* 2 (2005), 479-495.
30. Dragišić, Petar, *Nazad u neizvesnost. Povratak jugoslovenskih emigranata u Jugoslaviju 1945-1951*, *Arhiv* 10 (2009), H. 1-2, 134-141.
31. Đikanović, Vesna, *Iseljeničko pitanje kao predmet od javnog interesa u Kraljevini Jugoslaviji*, *Tokovi istorije* 1-2 (2009), 7-20.

32. Đikanović, Vesna, *Jugoslovenska država i iseljenici - Propagandni rad među iseljenicima u SAD od 1945. do 1948*, Tokovi istorije 1-2 (2005), 145-159.
33. Živanov, Sava, *Uzroci i posledice sukoba*, Zbornik radova *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, Beograd 1999, 21-34.
34. Životić, Aleksandar, *Jugoslavija i Bliski istok (1945-1956)*, Zbornik radova *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, Beograd 2008, 483-496.
35. Životić Aleksandar, *Jugoslavija i nastanak Izraela 1945-1948*, Zbornik radova *Tito - viđenja i tumačenja*, Beograd 2011, 522-533.
36. Zach, Krista, *Feindliche Fremde - ein Topos zur Motivation der Ausgrenzung. Deutsche, Juden, Rumänen, Andere als Migranten im 20. Jahrhundert*, u publikaciji: *Migration in Südöstlichen Mitteleuropa*, München 2005, 49-68.
37. Zbenovich, Claudia, *The Experience of Parenting and Growing Up as Immigrants: A Discourse of Child-Rearing Practices in Russian-Israeli Families. Summary*, Laboratorium. Журнал социальных исследований 3 (2010), 184-187.
38. Zeuginn, Bettina, *Die 22 Zionistenkongresse bis zur Staatsgründung Israels, Ein kurzer Überblick*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 244-249.
39. Ionescu, Magdalena, *The Jewish emigration from Romania in the context of Israel's creation*, Valahian Journal of Historical Studies 15 (2011), 119-136.
40. Ivanković Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji 1918-1952*, Zbornik radova *Pisati istoriju Jugoslavije*, Beograd 2007, 119-139.
41. Ivanković Mladenka, *Odlazak jevrejskih izbeglica-žrtava Holokausta iz evropskih zemalja za Palestinu preko teritorije Jugoslavije 1946/7. godine*, Tokovi istorije 3 (2006), 141-153.
42. Janjetović Zoran, *Uticaj srpskog faktora na položaj nacionalnih manjina u Jugoslaviji u razdoblju između dva svetska rata*, Zbornik radova *Pisati istoriju Jugoslavije*, Beograd 2007, 101-110.
43. Joran, Ezra, *Pet godina nezavisnost Izraela*, Jevrejski almanah 1954, 156-164.
44. Kaser, Karl, *Der Balkan und der Nahe Osten - eine gemeinsame Geschichte*, Südostforschungen 69/70 (2010/2011), 397-430.
45. Kern, Rudolf, *Europäische Institutionen und Minderheiten*, u publikaciji: Seewann, Gerhard (Hrsg.), *Minderheitenfragen in Südosteuropa*, München 1992, 62-78.
46. Koljanin, Milan, *Antisemitski stereotipi i propaganda u Srbiji 1941-1942. godine*, Istorija XX veka 1 (2003), 83-118.

47. Koljanin, Milan, *Odnos srpske Crkve prema Jevrejima i "jevrejskom pitanju" (1918-1941)*, Srpska teologija u dvadesetom veku, Beograd 2007, 93-115.
48. Koljanin, Milan, *Poslednje putovanje Kladovskog transporta*, Zbornik radova *Kladovo transport*, Beograd 2006, 65-101.
49. Koljanin, Milan, „*Rasna revolucija*“ na evropskom jugoistoku 1920-1941, *Istorija XX veka* 2 (2007), 59-74.
50. Koljanin, Milan, *Srpska pravoslavna crkva i Jevreji (1918-1937)*, *Tokovi istorije* 2 (2009), 67-78.
51. Kotowski, Albert, „*Polska dla Polaków*“: Über den Antisemitismus in Polen in der Zwischenkriegszeit, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 77-100.
52. Kuhn, Hermann, *Israel und Europa, Bestandsaufnahme einer Entfremdung*, Die Kommune, Forum for Politics, Economy, Culture 3 (2004), 15-17.
53. Kutí, Simona, *Koncepti transnacionalnih socijalnih prostora i polja u istraživanju migracijskih i postmigracijskih procesa*, *Migracijske i etničke sveske* 2 (2012), 119-141.
54. Kymlicka, Will, *Immigration, Citizenship, Multiculturalism: Exploring the Links*, u publikaciji: Spenser S. (Ed.), *The Politics of Migration*, Blackwell 2003, 195-208.
55. Lazăr, Andreea, *Transnational migration studies. Reframing sociological imaging and research*, *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology* (*Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*) 2 (2011), 69-83.
56. Laquillon, Wolfgang, *Soziokulturelle Eingliederung von Aussiedlern: Psychosoziale Problemlagen und gesellschaftliche Rahmenbedingungen*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 100-106.
57. Lebl, Ženi, *Tragedija transporta Kladovo-Šabac*, Odbor za pomoć emigrantima, Zbornik radova sa okruglog stola Kladovo Transport, Beograd 2006, 102-163.
58. Lenz-von Traiteur, Carola, *Integration von Aussiedlern als rechtliche und tatsächliche Gleichstellung*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 114-120.
59. Levitt, Peggy, Jaworsky, Nadya, *Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends*, *Annual Review of Sociology* (2007), 129-156.

60. Liebman, Charles, *The Debate on American Jewish Life: A „Survivalist’s“ Response to Some Recent „Revisionist“ Works*, u publikaciji: *Studies in Contemporary Jewry, The Jews and the European Crisis (1914-1921)*, Volume IV, 175-184.
61. Lichtblau, Albert, *Das fragile Korsett der Koexistenz: Zum Verhältnis von jüdischer und nichtjüdischer Bevölkerung in Österreich 1918 bis 1938*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 31-52.
62. Loewenberg, Frank, *Die Organisation der Eingliederungshilfe in Israel*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilen, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 64-73.
63. Löwe, Heinz-Dietrich, *Die Juden im bol’shevikischen System*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 137-166.
64. Лубурић, Радоица, *Политичка емиграција из информбировских земаља у Југославију (1948-1953)*, Годишњак за друштвену историју 3 (1996), 215-228.
65. Lupis-Vukić, Ivan, *Nacionalna svijest našeg iseljeničtva*, *Novi iseljenik* 14 (1935), 1-2.
66. Lutovac, Milisav, *Migracije i kolonizacije u Jugoslaviji u prošlosti i sadašnjosti*, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 7 (1958), 13-23.
67. Lüthi, Barbara, *Das Eigene im Fremden: Erste Begegnungen von Zionisten mit der arabischen Kultur*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 264-267.
68. Margolis, Carmi, *Berufliche Integration in Israel am Beispiel der Ärzte*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilen, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 154-157.
69. Marcolli, Patrick, Petry, Erik, Zeuginn, Bettina, *Strömungen im Zionismus*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 250-256.
70. Marrus, Michael, *The Unwanted. European Refugees in the Twentieth Century*, New York, Oxford 1985.
71. Maurer, Desmond, *Minding your Greeks and Jews: Europe's imaginary Friends and Enemies*, *Forum Bosnae* 55 (2012), 57-96.

72. Mendelsohn, Ezra, *Zwischen großen Erwartungen und bösem Erwachen: Das Ende der multinationalen Reiche in Ostmittel- und Südosteuropa aus jüdischer Perspektive*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 13-30.
73. Mevorah. Abram *O radu saveza jevrejskih opština prvih dana po oslobođenju Beograda*, Jevrejski almanah 1955/6, 123-126.
74. Митровић Момчило, *Избеглиштво у Србији у XX веку*, Зборник радова Десети конгрес историчара Југославије, Београд 1998, 259-265.
75. Митровић, Момчило; Селинић, Слободан, *Југословенска Информбироовска емиграција у источноевропским земљама 1948-1964*, Токови историје 1-2 (2009), 31-54.
76. Müller, Dietmar, *Paradigmatische oder unvergleichbare Minderheit? Juden im Nationscode und in der Minderheitspolitik Rumaniens in der Zwischenkriegszeit*, Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 253-286.
77. Nižňanský, Eduard, *The discussions of Nazi Germany on the deportation of Jews in 1942 – the examples of Slovakia, Rumania and Hungary*, Historicky časopis, Supplement (2011), 111-136.
78. Oltean Anca, *Aspects from the Life of Romanian and Hungarian Jews during the Years 1945-1953*, Eurolimes, Supliment 2 (2011), 171-187.
79. Oltean Anca, *The Jews of Romania and their Immigration to Israel 1948-1952*, Eurolimes 11 (2011), 41-55.
80. Pavlowitch, Stevan, *Od Tito's Yugoslavia in the Fifties: From Balkan Stalinism to would-be World Leadership*, Zbornik radova „Balkan posle Drugog svetskog rata“, Beograd 1996, 128-137.
81. Palis, Alexandros, *Migrations in the Balkans during the Years 1912-1924*, The Geographical Journal 66 (1925), 315-331.
82. Perera, David, *Neki statistički podaci o Jevrejima u Jugoslaviji u periodu od 1938 do 1965 godine*, Jevrejski almanah 1963-1964, 135-147.
83. Perić, Marko, Stanić, Srećko, *Jevreji Beograda u popisima stanovništva XIX i XX veka*, Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja 6 (1992), 277-309.

84. Petersen, William, *A General Typology of Migration*, American Sociological Review, Vol. 23, No. 3 (1958) 256-266.
85. Petrović, Dragoljub, *Politička karta Balkana posle Drugog svetskog rata*, Zbornik radova *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, 222-227.
86. Petrović, Ranko, *Balkan u svetskoj politici u 20. veku*, Zbornik radova *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, 214-221.
87. Petrović, Ranko, *Istorijski značaj i političke reperkusije 1948*, Zbornik radova *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, Beograd 1999, 13-20.
88. Petry, Erik, *Einwanderungsbewegungen von 1904 bis 1948*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 268-271.
89. Pickus, David, *Philo-semitism in Serbia 1940. and after*, Sociologija L br. 4 (2008), 433-448.
90. Polani, Hanna, *Sprachunterricht für Neueinwanderer: Die israelische Ulpan*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 131-134.
91. Radić, Radmila, *Iseljavanje stanovništva sa jugoslovenskog prostora sredinom pedesetih godina*, Istorijski zapisi 72 (1999), 143-173.
92. Радовановић, Милан, *Поједини економски аспекти организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел 1948/9*, Годишњак за друштвену историју 3 (2011), 81-102.
93. Reiterer, Albert, *Die politische Konstitution von Etnizität*, u publikaciji: Seewann G (Hrsg.), *Minderheitenfragen in Südosteuropa*, München 1992, 37-52.
94. Richmond, Anthony, *Reactive Migration: Sociological Perspectives On Refugee Movements*, Journal of Refugee Studies 6/1 (1993), 7-23.
95. Ringger, Kathrin, *Das Palästina-Mandat 1923-1948 – Die Institutionalisierung eines Konflikts*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 282-285.
96. Ringger, Kathrin, „*Ein Abenteuer Englands*“: *Diplomatische Bemühungen um eine Heimstätte für das jüdische Volk 1897-1922*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 272-281.
97. Ristović, Milan, *Jugoslavija i jevrejske izbeglice 1938-1941*, Istorija XX veka 1 (1996), 21-43.

98. Ristović, Milan, *Turisti pod sumnjom (o jednom vidu politike Kraljevine Jugoslavije prema jevrejskim izbeglicama 1938-1941 godine)*, Zbornik radova sa okruglog stola *Kladovo transport*, Beograd 2006, 170-189.
99. Ristović, Milan, *Unsere und fremde Juden. Zum Problem der Jüdischen Flüchtlinge in Jugoslawien 1938-1941*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 191-216.
100. Rosenthal, Gerd, *Berufliche Eingliederungshilfen für jugendliche Aussiedler durch freie Träger der Sozialarbeit*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilen, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 142-146.
101. Rotman, Liviu, *Konzepte der rumanischen Staatsmacht und der jüdischen Bevölkerung zur Emigration (Aliya) zwischen 1944 und 1960*, u publikaciji: *Migration in Südöstlichen Mitteleuropa*, München 2005, 271-280.
102. Sabatello, Eitan, *Migration aus der früheren UdSSR nach Israel*, u publikaciji: *Migration in Europa – Historische Entwicklung, aktuelle Trends und politische Reaktionen*, Frankfurt-New York 1996, 391-406.
103. Spivak, Aviah, *Die Intergration von Einwanderern in Israel: Politische und ökonomische Folgenwirkung*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilen, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 81-84.
104. Sterbling, Anton, *Migration als Forschungsparadigma-Wanderungsbewegungen in und aus Südosteuropa*, u publikaciji: *Migration in Südöstlichen Mitteleuropa*, München 2005, 33-48.
105. Stojković, Momir, *Borba velikih sila za prevlast i sfere uticaja na Balkanu 1941-1949*, Zbornik radova *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, 11-26.
106. Sundhausen, Holm, *Geschichte Südosteuropas als Migrationsgeschichte Eine Skizze*, *Südost Forschungen* 65-66 (2006/2007), 422-477.
107. Shay, Shaul, *Israel and Yugoslavia between East and West*, Zbornik radova *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, Beograd 2008, 473-482.
108. Shoup, Paul, *Yugoslavia National Minorities under Communism*, *Slavic Review* 22 (1963), 64-81.
109. Showstack, Gerald, *Prozesse und Strukturen der Eingliederung in Israel*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilen, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen*

und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel, Bonn 1993, 147-153.

110. Szaynok, Bozena, *Jews in Polish Communist Policy (1949-1953)*, u publikaciji: Grözinger E, Ruta M (Ed.), *Under the red Banner - Yiddish culture in the communist countries in the postwar era*, Wiesbaden, Harrassowitz 2008, 27-36.
111. Терзић, Милан, *Од признања до прекида (Југославија и Израел 1948-1967)*, Војноисторијски гласник 1 (2010), 39-73.
112. Țighiliiu, Iolanda, *Dobrudja, a Multiethnic Space. The Jews (1878-1947). Cultural Legacy. Case Study: Tulcea County*, Revista Română de Studii Eurasiatice 7(1-2) (2011), 97-114.
113. Tilly, Charles, *Migration in Modern European History*, u publikaciji: McNeill W, Ruth A (Ed), *Human Migration - Patterns and Policies*, Indiana 1978, 48-72.
114. Tomovska, Kristina, *Juden und andere Minderheiten: Die jugoslawische Politik gegenüber Juden in Vardar-Makedonien in der Zwischenkriegszeit*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 167-190.
115. Torok-Yablonka, Hanna, *Überlebende des Holocaust in Israel: Gedanken zu einer eizigartigen Zuwanderung*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 180-185.
116. Tripković Đoko, *Sukob Jugoslavije sa i Sovjetskog saveza i odnosi na Balkanu 1948-1955*, Zbornik radova *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, 86-91.
117. Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung: Die Perspektive eines Israeli*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 26-36.
118. Ungváry, Krisztián, *Die „Judenfrage“ in der Sozial- und Siedlungspolitik: Zur Genese antisemitischer Politik in Ungarn*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 287-304.

119. Faist, Thomas, *Transnationale Migration als relative Immobilität in einer globalisierten Welt*, Working Papers - Centre of Migration, Citizenship and Development 11 (2006), 1-38.
120. Fassmann, Heinz, Münz, Rainer, *Europäische Migration – ein Überblick*, u publikaciji: *Migration in Europa – Historische Entwicklung, aktuelle Trends und politische Reaktionen*, Frankfurt-New York 1996, 13-52.
121. Fischer, Shlomo, *Religious Zionism between Nationalism, Religion and Modernity*, Forum Bosnae 38 (2006), 55-63.
122. Flashman, Alan, *Jugendliche Einwanderer in Israel: Eine historisch-psychologische Fallstudie*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 107-113.
123. Florian, Alexandru, Babes, Adina-Franciska, *The Emmigration of the Jews in the Antonescu Era, Holocaust*. Studii și cercetări 1(5) (2012), 16-34.
124. Frajdenrajh, Harijeta Pas, *Jevreji Beograda između ratova*, Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja 6 (1992), 365-371.
125. Friedrich, Klaus-Peter, *Von der żydokomuna zur Lösung einer „jüdischen Frage“ durch Auswanderung: Die politische Instrumentalisierung ethnischer und kultureller Differenzen in Polen 1917/8 bis 1939*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 53-76.
126. Haberl, Othmar Nikola, *Yugoslavia between the blocks*, Zbornik radova Balkan posle Drugog svetskog rata, Beograd 1996, 204-213.
127. Häflinger, Monika, *Zionismus in den USA*, u publikaciji: *Der Erste Zionistenkongress von 1897, Ursachen, Bedeutung, Aktualität*, Basel 1997, 258-261.
128. Haug, Sonja, *Migration Networks and Migration Decision-Making*, Journal of Ethnic and Migration Studies 34 (2008), 585-605.
129. Hecht, Dieter, *The Jewish World Relief Conference in Carlsbad, 1920. and 1924. A Struggle for European Jewish Self Determination*, Judaica Bohemiae 45-1 (2010), 51-69.
130. Heckmann, Friedrich, *Ethnos, Demos und Nation, oder: Woher kommt die Intoleranz des Nationalstaates gegenüber ethnischen Minderheiten?*, u publikaciji: Seewann, Gerhard (Hrsg.), *Minderheitenfragen in Südosteuropa*, München 1992, 9-36.

131. Hlinčiková, Miroslava, *Transnationalism and the Use of the Concept of the Transnational Social Field as an Analytic Framework*, Slovak Ethnology (Slovenský národopis), issue: 05 / 2009, pages: 579-587,
132. Hoppe, Jens, *Juden als Feinde Bulgariens? Zur Politik gegenüber den bulgarischen Juden in der Zwischenkriegszeit*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 217-252.
133. Horowitz, Tamar, *Forschungen zu sowjetischen Einwanderern der 1970er Jahre in Israel*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen S.I, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 175-179.
134. Horowitz, Tamar, *Von Zugewanderten zu Mitgliedern der Gemeinschaft: Juden aus der ehemaligen Sowjetunion in Israel*, u publikaciji: *Migrations- und integrationspolitik gegenüber „gleichstämmigen“ Zuwanderern*, Beiträge der Akademie für Migration und Integration, Heft 3, Osnabrück 1999, 51-73.
135. Caplan, Neil, *Zionist View of the Early 1930's*, u publikaciji: *Studies in Contemporary Jewry, The Jews and the European Crisis (1914-1921)*, Volume IV, 250-262.
136. Chmilevski, Ada-Marlen, Netedu, Adrian, *Migration and intergenerational relationships*, Analele Stiintifice ale Universitatii "Alexandru Ioan Cuza" Sectiunea Sociologie si Asistenta Sociala 5(1) (2012), 208-218.
137. Climescu, Anca, *Sanctions and Interdistricts Applicable to the Jews Subjected to the Mandatory Labor Regime in Romania (1941-1942)*, Holocaust. Studii și cercetări 1 (5) (2012), 65-76.
138. Cohen, Nathan, *Motives for the Emigration of Yiddish Writers from Poland (1945-1948)*, u publikaciji: Grözinger, Elvira, Ruta, Magdalena (Ed.), *Under the red Banner - Yiddish culture in the communist countries in the postwar era*, Wiesbaden, Harrassowitz 2008, 157-164.
139. Costachie, Silviu, *The Immigration to the United States of Jews from the Russian Empire*, Geopolitics, History, and International Relations 2 (2011), 248-253.
140. Cvi, Moše Bar, *Na putu stvaranja jedinstvene nacije*, Jevrejski almanah 1954, 178-181.

141. Wein, Martin, *Zionism in Interwar Czechoslovakia: Palestino-Centrism and Landespolitik*, *Judaica Bohemiae* 44 (2009), 5-47.
142. Weisband, Howard, *Die Integration jüdischer Einwanderer aus der früheren Sowjetunion: Probleme und Perspektiven*, u publikaciji: Bade, Klaus, Troen, Ilan, *Zuwanderung und Eingliederung von Deutschen und Juden aus der früheren Sowjetunion in Deutschland und Israel*, Bonn 1993, 44-48.
143. Wessel, Martin Schulze, *Entwürfe und Wirklichkeiten: Die Politike gegenüber den Juden in der Ersten Tschechoslowakischen Republik 1918 bis 1938*, u publikaciji: Dahlmann, Dittmar, Hilbrenner, Anke (Ed.), *Zwischen grossen Erwartungen und bösem Erwachen. Juden, Politik und Antisemitismus in Ost- und Südosteuropa 1918-1945*, Paderborn 2007, 121-136.
144. Wieleba, Zofia, *Die jüdischen Displaced Persons – DPs in Deutschland nach 1945*, *Jewish history Quarterly* 4 (2005), 506-540.
145. Wolfman, Alfred, *Die KP Israels im Nahostkonflikt*, *Ost-Probleme* 12 (1957), 427-430.

Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију

Милан Радовановић, дипл. историчар М.А.

Исељавање Јевреја из Југославије у Израел (1948-1952)

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Милан Радовановић (Зајечар, 1986) је био један од најбољих студента своје генерације (просек на додипломским студијама 9,09) на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Факултет је завршио са дипломски радом на тему «11. септембар у српској штампи», у коме је показао своју темељитост и истраживачки таленат.

У септембру 2010. уписао је мастер студије на катедри за Општу савремену историју Филозофског факултета, Универзитета у Београду. Мастер рад, са темом „Исељавање југословенских Јевреја у Израел 1948/9“, са оценом 10, одбранио је у року, у септембру 2011. Током мастер студија остварио је просечну оцену 10. Мастер рад је награђен на конкурс Савеза јеврејских општина Србије, првом наградом „Жени Лебл“ (2011).

Учествовао је на међународној конференцији *Reckoning with the Recent Past in Post-Dictatorial Societies*, у организацији Факултета политичких наука, Универзитета у Букурешту, маја 2011. године, са радом *Late socialist tradition in interpreting the significance of 9/11 in Serbian press (example of the 1999 Yugoslavia bombing)*.

Докторске студије историје на катедри за општу савремену историју, Филозофског факултета у Београду уписао је фебруара 2011. године. У досадашњем току докторских студија, остварио је просечну оцену 10.

Од октобра 2012, до јула 2013, као стипендиста DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst), налазио се на истраживачком боравку на Институту за изучавање Источне и Југоисточне Европе у Регенсбургу (Institut für Ost- und Südosteuropaforschung Regensburg).

Биографија Милана Радовановића сведочи о озбиљности којом он приступа раду и верујемо да ће с успехом завршити своју докторску тезу.

2. Предмет и циљ дисертације:

Докторска дисертација Милана Радовановића за свој предмет има исељавање југословенских Јевреја после формирања државе Израел. Формирање Израела било је изузетно важан догађај у светској политици и у историји јеврејског народа. Такав расплет догађаја на Блиском истоку омогућио је исељавање европских Јевреја који су преживели Холокауст и довео је до великих промена у животу јеврејске заједнице. Посебно је занимљиво исељавање Јевреја из Југославије због тога што је током Другог светског рата Холокауст у тој земљи довео до готовог нестанка те заједнице. Та траума мотивисала је преживеле да се врате у постојбину, али је социјалистичка Југославија имала према томе рестриктиван однос и исељавање је формално било забрањено. Међутим, убрзо после проглашења независности Израела, дошло је до значајне промене спољнополитичких околности, када је дошло до Резолуције Информбироа, после које се појавио реалан страх да ће доћи до инвазије Совјетског савеза на Југославију. Те околности јачале су страх у јеврејској заједници и бојазан да би могли поделити трагичну судбину совјетских Јевреја. Те околности довеле су до организованог исељавања југословенских Јевреја у периоду од 1948 до 1952, што је предмет истраживања докторског рада Милана Радовановића.

Основни циљ овог истраживања јесте целовито сагледавање исељавања југословенских Јевреја у Израел, његових основних карактеристика, организације и последица, односно начина је процес исељавања перципирале све у њега укључене стране. Радовановић ће истраживање поставити на три нивоа: на нивоу државе, нивоу јеврејских организација и на нивоу појединца. Тако би се обухватила пуна комплексност процеса исељавања и поставило питање утицаја емиграција на колектив и на појединце.

Исељавање југословенских Јевреја у Израел до сада није било тема засебног истраживања, због чега верујемо да је обрада ове теме научно оправдана и корисна.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Композиција рада Милана Радовановића веома је сложена. Рад би требало да има 13 делова. После Предговора и Увода треба да следе поглавља:

15. Југословенска миграциона политика и питање Палестине, односно Израела

16. Статистика исељења

17. Организација исељења

- 4. Мотиви за исељење**
- 5. Јеврејски идентитет у контексту емиграције**
- 6. Држава и организације у**
- 7. Колективи у исељењу**
- 8. Групе у исељењу**
- 9. Појединац у исељењу**
- 10. Значај и последице исељења**
- 11. Закључак**

Утисак је да је приложена структура добра, јасна и прегледна и да ће омогућити докторанту да у потпуности изнесе закључке својих истраживања. Структура показује и да је докторант већ успешно савладао изворни материјал и дошао до ефикасне и добро организоване поделе на поглавља будућег рада.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Прва хипотеза, из које произлази и структура рада јесте да је исељавање југословенских Јевреја у Израел био процес који је утицао на три повезана нивоа – на међудржавну сарадњу, на колективни ниво и на ниво појединачних исељеника. Током исељавања створена је унутар заједнице неформалан хијерархија која је створена између три изучавана нивоа. Током процеса исељавања та хијерархија довођена је у питање и постојали су покушаји да појединци превазиђу утврђени однос. Миграција југословенских Јевреја имала је важан спољнополитички утицај. Иако је то био само део великог процеса исељавања, југословенски случај је био посебан због упоредности процеса увођења социјализма и сукоба са СССР-ом. Та хипотеза ставиће случај исељавања југословенских Јевреја у посебан спољнополитички контекст.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

У истраживању ће, поред класичне историографске методе бити примењени и методолошки приступи суседних друштвених наука. У првом реду биће примењени методи социологије и психологије, као и оних историјских грана које су произашле из повезивања с другим дисциплинама, као што су друштвена историја, демографско проучавање миграција, микроисторија, као и усмена историја.

Основни извори који ће бити кориштени у истраживању су они који се чувају у Јеврејском историјском музеју у Београду, највећим делом настали у раду Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије. Ти документи дају пун увид у проблеме организованог исељења, али и у појединачне драме које су се дешавале током тог процеса. Уз то, биће кориштени документи из Архива Југославије (Фонд Президијума Народне скупштине ФНРЈ, Фонд Председништва владе ФНРЈ, Фонд Посланства Краљевине Југославије у Берлину, Фонд Генералног конзулата Краљевине Југославије у Хамбургу, Фонд Генералног конзулата Краљевине Југославије у Јерусалиму, Фонд Почасног конзулата Краљевине Југославије у Брну). Посебно занимљиво светло могу бацити документи који се чувају у Архиву Савезног министарства спољних послова Србије (Дипломатски архив) у Београду, односно Политичкој архиви Дипломатског архива, посебно они који долазе из амбасаде Југославије у Јерусалиму. Документи сачувани у фондовима Дипломатског архива омогућили су контекстуализацију исељавања у динамичну спољнополитичку активност југословенске државе у периоду непосредно после рата. Уз то, биће кориштени и архиви из Немачке који говоре о транзиту европских Јевреја преко Југославије у Израел.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Очекује се да ће Милан Радовановић својим радом осветлити до сада мање познате странице историје југословенских Јевреја, али и спољне политике земље непосредно после Другог светског рата и током кризе 1948. године. Историја Јевреја у Србији и у Југославији анализирана је претежно у другим аспектима, али њихово исељавање у Израел није било предмет посебног монографског рада. Осим веома малог броја чланака у којима се помиње та појава и монографија у којима је тој теми посвећен само део поглавља детаљнијих анализа није било. Посебно је вазно што ће тема бити методолошки иновативно истражена и што ће отворити и далеко општија питања миграција и спољне политике социјалистичке Југославије. Због тога очекујемо значајан

допринос ове докторске дисертације нашим научним сазнањима о историји Јевреја у Србији и Југославији.

7. Закључак:

Верујемо да кандидат Милан Радовановић, М.А, може да испуни тежак задатак који је пред њим. Својим претходним радом на додипломским и мастер студијама на Филозофском факултету у Београду, као и квалитетом одговора на испитима на докторским студијама он је показао таленат и спремност да се бави том темом.

Тема је од посебног значаја за српску историографију, јер до сада сличне теме нису рађене. Тема је важна јер истовремено отвара нова поглавља из историје југословенских Јевреја, њихове колективне и појединачне трауме у годинама непосредно после Другог светског рата, лаи и југословенске спљне политике у време сукоба са Совјетским савезом.

Имајући у виду све наведено слободни смо да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду препоручимо да прихвати тему докторске дисертације „Исељавање Јевреја из Југославије у Израел (1948-1952)“ и да Милану Радовановићу, М.А, одобри рад на њој.

У Београду, 4. фебруара 2014.

Проф др. Милан Ристовић,
Филозофски факултет
Београд

Проф. др Никола Самарџић
Филозофски факултет
Београд

Др Милан Кољанин,
Научни саветник
Институт за савремену историју
Београд

Проф. др Дубравка Стојановић
Филозофски факултет
Београд
(менторка и писац реферата)